

КАМПАРАТЫЎНЫЯ ФРАЗЕАЛАГІЧНЫЯ АДЗІНКІ Ў МОВЕ РАМАНА «СНЕЖНЫЯ ЗІМЫ» І. П. ШАМЯКІНА

А. А. Целепнева

*Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Ф. Скарыны», Рэспубліка Беларусь*

Навуковы кіраўнік В. А. Ляшчынская, д-р філал. навук, прафесар

Фразеалагічныя адзінкі складаюць адметны пласт адзінак мовы, з'яўляючыся яркім сродкам адлюстравання рэчаіснасці, выразнікам каштоўнасна-эмацыянальных адносін, менавіта таму мастакі слова выкарыстоўваюць іх у мове сваіх твораў. Колькаснае, а яшчэ больш якаснае ўжыванне фразеалагічных адзінак у мастацкім творы, па-першае, гаворыць пра багацце фразеалагічнага запasu аўтара, па-другое, выяўляе творчую індывідуальнасць пісьменніка. І адным з прыкладаў такога выкарыстання фразеалагізмаў, што выяўляе адметнасць індывідуальна-аўтарскага мастацкага стылю, з'яўляецца творчасць І. П. Шамякіна. Толькі на матэрыяле рамана “Снежныя зімы” [1] намі быў складзены рэестр фразеалагізмаў, у якім налічваецца каля 300 фразеалагічных адзінак.

З агульнай колькасці фразеалагізмаў асобную групу складаюць кампаратыўныя фразеалагізмы, якія прадстаўлены 15 фразеалагічнымі адзінкамі, што складае толькі каля 5 % ад агульнай колькасці. Пад кампаратыўнымі фразеалагізмамі разумеюцца ўстойлівыя і ўзнаўляльныя спалучэнні слоў, спецыфіка якіх заснавана на традыцыйным параўнанні. Такія адзінкі сінтэзуюць уласцівасці фразеалагізмаў (устойлівасць, узнаўляльнасць, семантычную цэласнасць значэння, расчлянёнасць будовы, адкрытасць структуры [2]) і параўнанняў. Вядома, што параўнанне – яркі стылістычны прыём, пры дапамозе якога больш дакладна і маляўніча даецца характарыстыка з'явам рэчаіснасці. Па гэтай прычыне параўнанне даволі часта выкарыстоўваецца ў мастацкай літаратуры для больш яркага і выразнага выказвання. На аснове параўнання як мастацкага тропа і былі створаны фразеалагізмы

са структурай параўнальнага звароту. Галоўнай мэтай даследавання кампаратыўных фразеалагізмаў, выдзеленых у мове рамана, з'яўляецца ўстанаўленне іх месца і ролі ў творы, а таксама вызначэнне асноўных семантычных груп і тыпаў структуры.

Амаль без выключэння ўсе кампаратыўныя фразеалагічныя адзінкі, выяўленыя ў мове рамана, служаць для характарыстыкі і ацэнкі чалавека, яго паводзін, якасцей, рысаў характуру, напрыклад: абыякавасць – *што з гусі вада* ‘абсалютна аднолькава, без розніцы, не мае значэння для каго-н., не хвалюе, не кранае каго-н.’ (*І пасля тых сваіх зрываў караў сябе і прасіў прабачэння – не ў зяця! – у жонкі, бо з Генадзя “што з гусі вада”, а Вольга плакала пасля мужавых успышках* [1, с. 34]), ганарлівасць – *што лапаць перад ботам* ‘горшы за сабе’ (*Як многія прафесійныя ваенныя, ганарыста лічыў, што адзін ён умее камандаваць, і я перад ім – што лапаць перад ботам* [1, 138]), нездагадлівасць – *як да жырафы прастуда* ‘доўга, праз доўгі час’ (*Залаты чалавек ты быў, Вася, але часам простыя ісіцыны да цябе даходзілі, як да жырафы прастуда, – на трэці дзень* [1, с. 64]), зацягасць маўчання – *што вады ў рот набраць* ‘нічога не гаварыць, захоўваць маўчанне’ (*Яна змоўкла – што вады ў рот набрала* [1, с. 211]), умовы жыцця – *як сыр у масле качацца* ‘жыць прывольна, у поўным дастатку’ (*Тады я моцна ўзлаваўся на Васіля: мамчын сыноч, качаўся, як сыр у масле, і яшчэ незадаволены, пратэстуе* [1, с. 182]).

Кампаратыўныя фразеалагізмы характарызуюць дзеянні чалавека, вынікі такіх дзеянняў, іх прыкметы і ўласцівасці (*што соль на свежую рану* ‘балюча’ – *Але сёння сустракацца ні з кім не хочацца. Выслухоўваць скаргі на дырэктара ці рэжысёра. О не! Сёння для яго – што соль на свежую рану* [1, с. 51]; *як з-над зямлі* ‘зусім нечакана, раптоўна (з’явіцца)’ (*Аднак узрадаваўся, калі нечакана, як з-над зямлі, перад ім з’явіўся марак у камуфляжнай накідцы, з аўтаматам* [1, с. 97]), *як на масле* ‘вельмі лёгка, добра, без перашкод і ўскладненняў’ (*У цябе ж усё ішло як на масле. Дасягнуў такіх вышынь!* [1, с. 298]), выражаюць ступень інтэнсіўнасці праяўлення і выражэнне адмоўнай ацэнкі дзеяння чалавека (*як аблупленага* ‘вельмі добра, да дробязей’ – *Я цябе ведаю як аблупленага. Наскрозь бачу* [1, с. 41]; *бокам вылазіць* ‘кепска кончыцца для каго-н., не праходзіць бяследна. Звычайна пра расплату на які-н. учынак’ – *Не ведаю, якім бокам вылезла салдату тое “шанцаванне”* [1, с. 131]; *як бог чарапаху* ‘вельмі моцна, бязлітасна (знявечыць, распісаць, размалюваць і пад.)’ (*Глядзі, камандзір, не закруці амуры. Даведаюся – літасці не чакай. Размалюю на партсходзе, як бог чарапаху* [1, с. 303]); *служаць* выразным сродкам перадачы эмацыйнага стану (*як апякло варам* ‘раптоўна ўразіла, збянтэжыла, напалохала’ – *Як апякло варам мяне. Няўжо, думаю, Люба ці Рубін па прастаце сваёй выбалбаталі прозвішча маё і ўсё іншае?* [1, с. 212]) і інш.

Аналіз кампаратыўных фразеалагізмаў паводле аб’екта параўнання паказвае, што найбольш колькасна ў мове рамана абраны фразеалагізмы з вобразамі:

а) прадстаўнікоў жывёльнага свету: *што з гусі вада*; *як бог чарапаху*; *як да жырафы прастуда*;

б) найменняў прадуктаў харчавання: *як варам апякло*; *як на масле*; *як сыр у масле качацца*; *што вады ў рот набраць*; *што соль на свежую рану*.

Паводле спосабу сінтаксічнага афармлення ўсе кампаратыўныя фразеалагічныя адзінкі падзяляюцца на злучнікавыя і бяззлучнікавыя.

У мове рамана найбольш пашыраны злучнікавыя, якія ў сваю чаргу адрозніваюцца не толькі вобразам, але і злучнікам. Гэта фразеалагізмы са злучнікам *як* (*ведаць як аблупленага*; *як бог чарапаху*; *як варам апякло*; *як да жырафы прастуда*; *як з-над зямлі*; *як на масле*; *як сыр у масле качацца* і інш.) і са злучнікам *што* (*што вады ў рот набраць*; *што з гусі вада*; *што лапаць перад ботам* і інш.).

Як бачым, кампаратыўныя фразеалагізмы з'яўляюцца яркім сродкам стварэння вобразнасці і эмацыянальнасці, яны захоўваюць форму параўнальнага зварота і выражаюць аб'ект параўнання, а таму яны складаюць адметную групу фразеалагічных адзінак мовы, паколькі не страцілі прыкмет параўнання, але ў той жа час яны набылі прыкметы фразеалагізмаў, перадаючы абагульненае ўяўленне, светаўспрыманне праз абагуленае параўнанне. Аналіз мовы рамана «Снежныя зімы» І. П. Шамякіна паказвае, што кампаратыўныя фразеалагізмы складаюць адносна невялікую групу фразеалагізмаў мовы твора (толькі 5 % ад іх агульнай колькасці), але гэта надзвычай дзейнасны і выразны сродак вобразнасці, дакладнасці і эмацыянальнага ўздзеяння на чытача. Яны ў поўнай меры ажыццяўляюць магчымасць аўтара, яго герояў выразіць свае адносіны да таго, пра што піша пісьменнік, ці пра тое, што адбываецца ў творы. І той, хто ўжывае фразеалагізм – аўтар ці персанаж рамана, раскрывае сваю культурную пазіцыю і дазваляе чытачам далучыцца да яе – добра ці нядобра чалавеку тое, што адбываецца, варта ці няварта рабіць ці не рабіць тое ці іншае дзеянне альбо так ці інакш. Да заслуг пісьменніка варта аднесці і той факт, што амаль усе выкарыстаныя кампаратыўныя адзінкі ў тэксце рамана не паўтараюцца двойчы, што гаворыць пра майстэрства пісьменніка.

Літаратура

1. Шамякін, І. П. Снежныя зімы / І. П. Шамякін // Шамякін Іван. Збор твораў у шасці тамах. – Мінск : Мастацкая літ., 1979. – Т. 5. – С. 5–380.
2. Лепешаў, І. Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы : вучэб. дапам. для філал. фак. ВНУ / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Выш. шк., 1998. – 271 с.